

Francesco Codello

Francisco Ferrer i Moderna škola

„Namjeravam u vašem gradu osnovati emancipirajuću školu kojoj će biti cilj da oslobodi um od svega onoga što razdvaja ljude (religija, lažne teorije o vlasništvu, domovini, obitelji itd.) i postigne slobodu.”

Tako je pisao Francisco Y Guardia Y Ferrer (1859-1909) u pismu upućenom španjolskom prijatelju iz Barcelone tijekom svog prisilnog egzila u Parizu, uzrokovanog represijom koju je španjolska monarhija provodila nad slobodarskim revolucionarima, protagonistima građanskih, političkih, antimilitarističkih i antiklerikalnih borbi.

I upravo se u Parizu, gdje je upoznao brojne anarhiste kao što su Sebastien Faure, Jean Grave, Charles Malato, te osobe iz kulturnih krugova među kojima su bili Emile Zola i Anatole France, krajem XIX stoljeća formira i usavršava njegova slobodarska i pedagoška teorija. U tim godinama rada, studija i putovanja druži se veoma učestalo sa Paulom Robinom, Luigijem Fabrijem i Eliseom Reclusom, sa kojima ima mogućnost produbiti i razvijati svoju obrazovnu koncepciju.

Njegova sklonost ka odgoju u korist proleterskih masa koje su isključene iz izvora znanja i znanosti, dolazi do izražaja već u samom početku njegovog socio-političkog angažmana, što dokazuje i osnivanje putujuće biblioteke s kojom odlazi u ruralne krajeve Katalonije kako bi potaknuo širenje svakog znanja, te tako probudio svijest o neizbježnosti građanske revolucije.

Ali razlozi koji su utjecali na njegovu angažiranost na polju slobodarskog odgoja su i psihološke prirode, gotovo instinktivna reakcija: stvoriti takvu pedagogiju koja će biti potpuno različita od one kojoj je on bio podvrgnut kao djeteta, živeći u veoma tradicionalističkoj obitelji i Španjolskoj snažno obilježenoj najreakcionarnijom kulturom Crkve i monarhije. Zato se veoma mlad pridružuje jednoj masonskoj sekti, a kasnije će potvrditi tu psihološku reakciju u jednom pismu: „Sve što želim je činiti upravo suprotno od onoga što sam do sada proživio.”

Zahvaljujući i donaciji gospođice Meunier koju je upoznao na večernjem tečaju španjolskog kojeg je Ferrer vodio u Parizu, te je „osvojio” svojim laičkim i slobodarskim idealima o pedagogiji, mogao je započeti svoju jedinstvenu i tragičnu avanturu, postavši svjetskim simbolom slobodarskog odgoja.

Polazišna točka njegove teorije i prakse je snažna kritika logike i ideološke funkcije postojeće škole. U svojem najpoznatijem tekstu „La Escuela Moderna”, Ferrer piše: „Škola je zatvor za djecu, kako fizički tako intelektualni i moralni, kojim se usmjerava razvoj njihovih sposobnosti u željenom pravcu; oduzima im kontakt sa prirodom kako bi ih mogla oblikovati prema svojim potrebama. . . . Danas edukacija znači pripitomiti, izvježbati i udomačiti. . . . Postoji samo jedna određena ideja i želja: priviknuti djecu na poslušnost, da vjeruju i misle po društvenim dogmama koje to društvo održavaju. . . . Ne dozvoljava se spontani razvoj djetetovih sposobnosti, njegovo slobodno zadovoljavanje fizičkih, intelektualnih i moralnih potreba; bitno je samo nametnuti da misli na takav način koji će sačuvati današnje institucije; želi se stvoriti individuu vrlo dobro prilagođenu društvenom mehanizmu. . . . Ponavljam: ona (škola, op.prev.) nije ništa drugo nego oruđe za vladanje u rukama vladaoca. Oni nikada nisu željeli uzdizanje pojedinca i stoga je nepotrebno očekivati nešto od škole kako je danas organizirana: „Nastavnici su skoro uvijek samo oruđe svjesno želje države za indoktrinacijom i reprodukcijom dominantne kulture, i oblikovanja mladih umova putem društvenih, kulturalnih i religioznih dogmi koje održavaju ovo autoritarno društvo. „ Država i Crkva, po Ferreru imaju kao edukativan cilj formirati ljude spremne na služenje i podvrgavanje, putem lažnog znanja i religije. Da bi potkrijepio svoje kritike piše: „Uzmimo u obzir ono što se danas radi: izvan potreba djeteta elaborirao se program znanja koji se smatra potrebnim za njegovu opću kulturu, i tjera ga se, ne štedeći

sredstva, da to znanje prihvati. Međutim jedino profesori razumiju taj program i poznaju njegov objekt i važnost, a ne djete. Iz toga proizlaze sve greške današnjeg odgoja . . . I kakvim sve sredstvima moraju pribjegavati profesori da to postignu! Svim sredstvima, čak i neprimjernim, pokušavaju privući pažnju djeteta, njegovu aktivost i želju, a oni koji su najingeniozniji u tome smatrani su najboljim odgajateljima”

Takvoj školi i takvom odgoju treba suprotstaviti sasvim različite i alternativne principe, koje možemo ovako sažeti :

1) Odgoj djece na racionalnim osnovama i znanstvenim principima, odbacujući svaku mističnu i natprirodnu dimenziju

2) Cjelovito školovanje i odbacivanje odgoja i nastave zasnovanih jedino na intelektu

3) Suodnos metoda, programa i psihologije djeteta

4) Važnost praktičnog odgoja baziranog na „prirodnom” pravilu solidarnosti

Ferrer će uvijek mnogo inzistirati na konceptu „racionalnog” i „znanstvenog”, terminima koji kvalificiraju odgoj. Koncept „racionalnog” definira se u opoziciji sa religioznom i dogmatskim odgojem, kao što se onaj „znanstveni” objašnjava kao pozitivistička vrijednost svih znanstvenih otkrića, koji je primjenjiv na svim područjima ljudskog života, a danasve na području obrazovanja i odgoja, karakteriziranim induktivno-deduktivnim metodama. Njegove su koncepcije snažno obilježene ovim konceptima, ponekad čak i na štetu slobodarskog aspekta odgoja. La Escuela Moderna biti će po nekim svojim dijelovima veoma različita od Tolstojeve škole Jasnaja Poljana, mada su obje uvrštene u najveća slobodarska ostvarenja. Kao što je njegova koncepcija cjelovitog školovanja različita od škole Paula Robina, što je vidljivo uspoređujući praksu Cempiusa i Moderne škole. Ferrer podržava vrijednost praktičnog odgoja, ali koji se nadovezuje na otkrivanju znanstvenih principa svojstvenih pozitivizmu. Iz ujedinjene teorije i prakse rađa se revolucionarna dimenzija odbacivanja hijerarhijske podjele rada. Ferrer tvrdi da ako se djete odgoji za upotrebu razuma ono će to automatski činiti na svakom polju i u svakoj društvenoj aktivnosti: racionalizam je, po toj logici, sam po sebi slobodarski. Kod Paula Robina su zasigurno prisutni ovi aspekti, ali naglasak je postavljen, po tradiciji pruhonovske teorije, na profesionalno formiranje iz kojeg će nastati radnici svjesni svojih sposobnosti . . . Na Ferrera je sigurno utjecao Paul Robin i mada nije nikada posjetio Cempius redovito se dopisivao s njim, a u planiranju svoje katalonske škole nadovezuje se na iskustvo francuskog sirotišta.

Kada se 1901. Ferrer vratio u Španjolsku, nakon 16 godina egzila, situacija u toj zemlji bila je vrlo teška i problematična, da ne kažem katastrofalna. Dvije trećine populacije bilo je nepismeno, samo je jedna trećina gradova imala školu i to veoma konzervativnu, pod čvrstom kontrolom Crkve i državne birokracije.

08. 09. 1901. godine otvara se prva Moderna škola sa 30 učenika (12 djevojčica i 18 dječaka). Odmah je prakticirana zajednička nastava za dječake i djevojčice, što se nikada prije nije dogodilo u Španjolskoj školi. 1905. godine u samoj barcelonskoj općini ima već 147 podružnica , a 1908. u Barceloni postoji 10 Modernih škola sa 1000 učenika i učenica. Tijekom tih godina takve škole se otvaraju diljem Španjolske — Madrid, Sevilla, Malaga, Granada, Cadiz, Cordoba, Palma de Mallorca, Valencia.

Škola se zasniva na racionalnom i znanstvenom školovanju (ferrerovski pozitivizam), odgoju kao bitnom elementu građanske revolucije (više Kropotkin nego Bakunjin), apsolutnom odbacivanju religiozne nastave i stoga neprihvatanje čak ni nekog oblika neutralnosti naspram religije (razlikujući se po tome od Robina) — neka vrsta militantnog ateizma, zasnovanog na totalnom obacivanju uplitanja države u odgoj i školovanje, na vrijednosti zajedničkog odgoja različitih rodova i klasa.

Škola osniva i biblioteku: autonomna izdavačka kuća tiska odgovarajuće udžbenike, šireći slobodarske, antiklerikalne i antimilitarističke ideje. Izlazi i bilten škole (Boletín de la Escuela Moderna) čiji je urednik Anselmo Lorenzo. Od listopada 1901. do svibnja 1909. godine objavljena su 62 broja.

Ferrerova edukacija jasno pokazuje da je odgoj revolucionarni element, njegov je poduhvat apsolutno jedinstven u povijesti alternativnih teorija, po svojoj dimenziji i složenosti, njegov odgoj polazi od činjenice da je neznanje osnovni uzrok razlika između klasa i pridonosi održavanju tih razlika. Moderna škola zato ima oslobodilački zadatak prema proletarijatu i čitavom narodu. I upravo pozitivna znanost pridonosi na revolucionarnosti karaktera samog odgoja, jer oslobađa um od svake dogme. Jasno je i privilegiranje slobodarskih elemenata u definiranju njegove pedagogije: polja znanja su prethodnici emancipacije, znanje treba širiti i iz njega stvoriti metodologiju slobode i autonomije.

U njegovim se stavovima primjećuje i neka vrsta idealiziranja znanosti, što je odraz epohe u kojoj je živio i stvarao. U jednom pismu napisanom nešto prije otvaranja prve škole možemo pronaći sažetak ideja koje su inspirirale Ferrerov daljnji rad: „Po mojim planovima raditi će se o osnovnoj školi . . . Biti će mješovita, muška i ženska, kao Cempius. A takva i treba biti škola budućnosti. Danju će koristiti djeci, a navečer će biti otvorena odraslima . . . Održavat će se tribine, biti će i prostorija za sindikate, radnička udruženja i za one koji pružaju otpor, a ne zanimaju ih izbori, ni dostizanje viših pozicija u klasi, već kompletna emancipacija.”

Ferrer je bio uvjeren da će djeca koja odrastu u kontekstu slobodarskog odgoja inspiriranog racionalizmom postati nezavisne i autonomne osobe, sposobne za samostalno konstruiranje slobodarskog društva. Bit je u tome da treba osloboditi pojedinca, a ne klasu.

Školovanje koje je predložio Ferrer ne priznaje ni dogme ni ustaljene tradicije jer su to „oblici koji zarobljuju mentalnu vitalnost u granice nametnute prema potrebama tranzitnih faza u društvenoj evoluciji. Mi prihvaćamo samo rješenja dokazana činjenicama, teorije zasnovane na razumu i istine potvrđene sigurnim dokazima. Svrha našeg školovanja je da mozak pojedinca postane oruđe njegove volje.”

Ferrer jasno daje do znanja da preferira slobodnu spontanost djeteta koje ne zna ništa o intelektualnoj deformaciji djeteta koje je pretrpilo odgoj epohe. Naglasak stavlja na koncept cjelovite (integralne) edukacije koja razvija različite sposobnosti, a ne one koja priprema dijete da postane nezavisan i autonoman radnik. Zato je više edukativna nego instruktivna opcija koju Ferrer odabire za jednu od osnovnih točaka svoje teorijsko-praktične „instalacije”. Bitnija je psihološka dimenzija razvoja ličnosti od teoretske i praktične obuke kojoj je svrha profesionalno oblikovanje.

U Modernoj školi nema radionica, nema prakse, ali bitan je odnos teorije i prakse, u smislu da se do teorije treba doći, čak i na polju odgoja, slijedeći indikacije znanstvenog racionalizma iz tog razdoblja, putem praktičnog eksperimentiranja. U osnovi je pozitivna znanost koja transformira odgoj u potpuno revolucionaran čin. U Ferrerovoj ideji podudaraju se dvije struje takve teorije: racionalizam slobodne misli i pozitivistička znanost, što dolazi nadasve iz evolucionističkih teorija Herberta Spencera, Elisea Reclusa i Ernsta Hackela. Njegov edukativni racionalizam vođen je prirodnim razumom i znanošću.

Nastavnik, po Ferreru, ne bi trebao toliko zasnivati svoja predavanja na „istini drugih” već omogućiti učeniku i učenicima da „otkrije istinu koja je i njegova istina, putem metode koju će on sam postupno usavršiti”. Stoga je ključna riječ — sloboda : „Sloboda za učenika da se pokaže onakvim kakvim jest i da napreduje prema znanju po svojim osobnim pravilima i mogućnostima, a ne pod autoritetom koji guši slobodu, koji je nametnut i predodređen u ime savršenstva i apsolutnosti. Sloboda za nastavnika da se koristi svim potrebnim

sredstvima kako bi razvio i zainteresirao učenika”. Zatim kaže: „Zašto ne bi dozvolili profesorima inicijativu da čine ono što im se čini odgovarajućim, jer poznaju svoje učenike bolje od gospodina ministra ili nekog birokrata koji slobodno regulira školstvo prema svojim željama, a i svojih nasljednika? Jednaki obroci za sve trbuhe, jednake porcije za sve memorije, jednake porcije za sve inteligencije, isto učenje, isti poslovi.”

Kako bi osigurali nezavisnost od države Moderna škola se plaćala, ali svatko je pridonosio prema svojim mogućnostima. Nisu postojale ni nagrade ni kazne, ni bilo kakav oblik vrednovanja, samo jednostavan zapis o napretku kojeg su postizali učenici putem takvog oblika odgoja.

1906. godine, kada se pokret Modernih škola razvio u čitavoj Španjolskoj, Ferrer je optužen da je pomagač i suorganizator atentata protiv kralja Alfonsa II, kojeg je počinio slobodar Matteo Moral, koji je nekad radio kao prevoditelj u Modernoj školi. Škola je zatvorena, a Ferrer uhapšen. Suđeno mu je nakon 13 mjeseci zatvora, ali dobio je oprost, prvenstveno zahvaljujući međunarodnoj mobilizaciji koja se razvila u njegovu korist. Ponovno odlazi u Francusku gdje se njegova angažiranost za slobodarski odgoj konkretizira u osnivanju časopisa „L’Ecole Renov’e”, najprije u Bruxellesu, a zatim u Parizu. Kaže: „Cilj ovog časopisa je elaboracija plana za racionalnu edukaciju, primjerenu zapažanjima današnje znanosti.”

U jednom cirkularnom pismu iz travnja 1908. godine adresiranom brojnim revolucionarima-slobodarima i osobama s polja kulture Ferrer najavljuje da se stvara „Međunarodna liga za racionalni odgoj djeteta”, čiji su najavljeni principi:

1) Odgoj djeteta treba se zasnivati na znanstvenoj i racionalnoj bazi . . .

2) Školovanje je samo jedan dio odgoja

3) Moralni odgoj . . . mora se zasnivati na prirodnom pravilu solidarnosti i biti konkretan primjer

4) Programi i metode nastave moraju biti primjereni psihologiji djeteta koliko god je to moguće

Ferrer se vraća u Španjolsku 1909. godine, tijekom događaja „Tragičnog tjedna” (Semana tragica), iz obiteljskih razloga. Ubrzo je prepoznat i uhapšen, te zatvoren pod optužbom da je jedan od izazivača pobune. Vojni sud ga bez ikakvih dokaza osuđuje na smrt, bez obzira na ogromne proteste iz čitavog svijeta. 13. 10. 1909. godine Francisco Ferrer je streljan u tvrđavi Montjuich u Barceloni.

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

31. 08. 2012.

Francesco Codello
Francisco Ferrer i Moderna škola
1997

Originalno objavljeno u časopisu A-Rivista Anarchica, broj 236,
svibanj 1997. Prijevo objavljen 1998. u Comunitasu. Prevela Erika.
<http://www.stocitas.org/ferrer.htm>

<http://anarhisticka-biblioteka.net>